

מסורת הש"ס

- א. ירושלמי כ"מ פ"ד ה"ו.
- תוספתא כ"מ פ"ג.
- ב. ת"כ בהר פ"ד.
- ג. שם פ"ד ר"ב.
- ד. ראה ת"כ פ"ח מ"ח מכלילת משפטים פ"א.

גרסות

דאמיעט מבעימיו וכחש ככתי': דאיעט מוכחש בעמיתו.
בהמה ומרולית ככתי': ואף המוכר בהמה ומרולית.
רוצה לוונן ככתי': רוצה לוונן אלא לא אמרו אלא את אלו.
וחטיטום ככתי' ומקורות: וחטיטום.
בעל תשובה ויש ככתי': גם בן תשובה.
הוא בן נויים ויש ככתי'.
מכשיות: בירושלמי ועוד: היה בן נויים.
זכור מעשה ככתי': זכור מה חיי מעשי.
בא ללמוד תורה שנאמרה מפי תנכורה ככתי' ומקורות: יבא ללמוד תורה שנתנה מפי השכינה.

לשונו

חטיטום
מקור המלה הוא ביוונית
KATAITUS
(קאטייטיכוס) שפירושו כוכב
מגן, קסדה עשויה עור.

הלא איפכא מסתברא [ההפך הוא מסתבר] שמה שחייב באחריותו הרי הוא כשלו, ולכן נכלל בכלל "רעהו", ומה שאינו חייב באחריותו הלא שייך להו' אמר ליה [אמר לו] חזר המשניות: איסמיה [האם אמתוך אותה] את הברייחא הו' מגירסתי משום שהיא משוכששתו אמר ליה [אמר לו]: לא. אלא הכי קאמר [כך אמר] כך יש להבין את הדרשה, כשינוי בהדגשה: קדשים שחייב באחריותו, חייב בשבועה עליה, דאיתרבו [שהתרבו] ונלמדו מן החוספת "בה' וכחש", שאפילו דבר שיש בו כאילו חלק שמים, כיון ששלו הוא - חייב עליו. ושאינו חייב באחריותו פטור, דאמעט [שהתחטט] ממה שנאמר "בעמיתו וכחש". לומר: רק דבר השייך להדיט, ל"עמיתו" הוא שנשבעים עליו, ולא אחר.

א שנינו במשנה כי ר' יהודה אומר: אף המוכר ספר תורה, מרגלית ובהמה, אין להם אונאה. תניא [שנויה ברייתא] שיש בה הסבר לדברים, ר' יהודה אומר: אף המוכר ספר תורה אין לה אונאה - לפי שאין קץ לדמיה, שהרי תורת ה' היא, וכל תפצים לא יושו בה. בהמה ומרגלית אין להם אונאה - מפני שאדם רוצה לוונן. שלעיתים רוצה אדם לצרף בהמה לצמד תואם, או מרגלית להשלים צמד או מחרות, ולכן אינו מקפיד על מחירם, לפי שעל ידי קנייתם מרויח הרבה. אמרו לו: והלא הכל אדם רוצה לוונן, שהרי גם דברים אחרים, יתכן שירצה אדם לצרפם זה לזה, כדי שחיה לו מערכת שלמה, ואם כן לא תהיה אונאה בשום דבר. ושואלים: ור' יהודה מה עונה הוא על כרו' לדעתו: הני חשיבי ליה, והני לא חשיבי ליה [אלה חשובים בנינו, ואלה אינם חשובים בנינו]. ולבירור שיטת ר' יהודה שואלים: ודברים שאין בהם אונאה, עד כמה השיעור שודאי אין הכוונה בכל מחיר שבעולם. אמר אמיר: עד כדי דמיהם. כלומר, אפשר לומר שאדם מוכן לשלם עד כפליים מן המחיר הקצוב. באותה שיטה תניא [שנויה ברייתא], ר' יהודה בן בתירא אומר: אף המוכר סוס וסיף וחטיטום (מגן) במלחמה - אין להם אונאה, מפני שיש בהם חיי נפש בשעה זו, ואדם מוכן לשלם כל סכום עכורים.

ב משנה כשם שיש איסור אונאה במקח וממכר, כך יש איסור אונאה (מקרה וצער) בדברים בלבד שאין בהם קנין ומכירה. כגון: לא יאמר לו למוכר "בכמה חפץ זה?" והוא אינו רוצה ליקח ונמצא המוכר סבור שעומד לקנות ממנו, ולבסוף מצטער שלא קנה. וסוג אחר של אונאה - אם היה אדם בעל תשובה, לא יאמר לו "זכור מעשיך הראשונים". אם הוא בן גרים, לא יאמר לו "זכור מעשה אבותיך", שנאמר "וגר לא תונה, ולא תלחצנו" (שמות כב, ג).

ג גמרא תנו רבנן (שנו חכמים): נאמר "ולא תונו איש את עמיתו" ויראת מאלהיו כי אני ה' אלהיכם" (ויקרא כה, יז). ומפרשים: באונאת דברים הכתוב מדבר, וזנים בדבר: אתה אומר באונאת דברים, או אינו אלא באונאת ממונן כשהוא אומר בפסוק קודם "וכי תמכרו ממכר לעמיתך, או קנה מיד עמיתך, אל תונו איש את אחיו" (שם יז) הרי אונאת ממונן אמור שם במפורש, הא [הרי] מה אני מקיים ומפרש "לא תונו איש את עמיתו" - באונאת דברים. הא כיצד? אם היה בעל תשובה אל זכור לו מעשיו הרעים - אל יאמר לו "זכור מעשיך הראשונים". אם היה בן גרים אל יאמר לו "זכור מעשה אבותיך". האם היה גר ובא ללמוד תורה, אל יאמר לו "פה שאכל נבילות וטריפות, שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה?"

איפכא מסתברא - כל הדברים נלאו הפך, לשאינו חייב באחריותו דה' ניכח טפי משחייב באחריותו. ואם באת לחייבו בשל גבוה ולפטורו בשל הדיוט - כן היה לו לומר: קדשים שחייב באחריותו פטור, שאני קורא בהן "בעמיתו וכחש", שאינו חייב באחריותו חייב שאני קורא בהן "בה' וכחש". ועוד: דהדיוט הוה ליה לחייבו טפי, דלא שומרי הקדשות פטורין מן השבועה ומכל הכא על ויה. איסמיה - אסור משנה זו מנירסמי. הכי קאמר כר - האו שאני קורא בהן "בה' וכחש". לא משמע בה' וכחש ולא בעמיתו, ולחייבויה משום שהן של הקדש. אלא הכי קאמר: קדשים שחייב באחריותו - חייב קרבן שבועה, לפי שהן של עמיתו. ואם באת לפטורו לפי שהן של הקדש - להכי אתא בה' וכחש לכוונתו, אף אם יש בהן כל גבוה. ושאינו חייב באחריותו פטור - לפי שאני קורא בהן למעטן "בעמיתו וכחש" והכא ליכא עמיתו, ולמעט מכעמיתו וכחש. לוונן - מי שיש לו שור ויפה לחרישה מחזר על אחר שכמותו לנמדו עמו בעול, שהמחזיר שור חלש עם הכניא מקלקל את הכניא. וכן מרגלית נאה (עם חזירתה) למלאות עם חזירתה נזכר מן היחולית. חשיבי ליה - ותכונן לו זיוונן. ועד כמה - לא הו' אונאה. כדי דמיהם - כפליים. חטיטום = תגן. במלחמה - בתוך המלחמה.

א רבי יהודה אומר אף המוכר ספר תורה, מרגלית, ובהמה אין להם אונאה. תנא, רבי יהודה אומר: אף המוכר ספר תורה אין לה אונאה, לפי שאין קץ לדמיה. בהמה ומרגלית אין להם אונאה - מפני שאדם רוצה לוונן. אפרו לו: ונלא הכל אדם רוצה לוונן? - ורבי יהודה: הני חשיבי ליה, והני לא חשיבי ליה. - ועד כמה? - אמר אמיר: עד כדי דמיהם. תנא, רבי יהודה בן בתירא אומר: אף המוכר סוס וסיף וחטיטום במלחמה אין להם אונאה, מפני שיש בהן חיי נפש.

ב משנה כשם שאונאה במקח וממכר קרה אונאה בדברים. לא יאמר לו "בכמה חפץ זה" והוא אינו רוצה ליקח. אם הנה בעל תשובה לא יאמר לו "זכור מעשיך הראשונים", אם הוא בן גרים לא יאמר לו "זכור מעשה אבותיך", שנאמר "וגר לא תונה ולא תלחצנו".

ג גמרא תנו רבנן: "לא תונו איש את עמיתו" - באונאת דברים הכתוב מדבר. אתה אומר באונאת דברים, או אינו אלא באונאת ממונן כשהוא אומר בפסוק קודם "וכי תמכרו ממכר לעמיתך, או קנה מיד עמיתך, אל תונו איש את אחיו" (שם יז) הרי אונאת ממונן אמור שם במפורש, הא [הרי] מה אני מקיים ומפרש "לא תונו איש את עמיתו" - באונאת דברים. הא כיצד? אם היה בעל תשובה אל זכור לו מעשיו הרעים - אל יאמר לו "זכור מעשיך הראשונים". אם היה בן גרים אל יאמר לו "זכור מעשה אבותיך". האם היה גר ובא ללמוד תורה, אל יאמר לו "פה שאכל נבילות וטריפות, שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה?"

ב משנה כשם שיש איסור אונאה במקח וממכר, כך יש איסור אונאה (מקרה וצער) בדברים בלבד שאין בהם קנין ומכירה. כגון: לא יאמר לו למוכר "בכמה חפץ זה?" והוא אינו רוצה ליקח ונמצא המוכר סבור שעומד לקנות ממנו, ולבסוף מצטער שלא קנה. וסוג אחר של אונאה - אם היה אדם בעל תשובה, לא יאמר לו "זכור מעשיך הראשונים". אם הוא בן גרים, לא יאמר לו "זכור מעשה אבותיך", שנאמר "וגר לא תונה, ולא תלחצנו" (שמות כב, ג).

ג גמרא תנו רבנן (שנו חכמים): נאמר "ולא תונו איש את עמיתו" ויראת מאלהיו כי אני ה' אלהיכם" (ויקרא כה, יז). ומפרשים: באונאת דברים הכתוב מדבר, וזנים בדבר: אתה אומר באונאת דברים, או אינו אלא באונאת ממונן כשהוא אומר בפסוק קודם "וכי תמכרו ממכר לעמיתך, או קנה מיד עמיתך, אל תונו איש את אחיו" (שם יז) הרי אונאת ממונן אמור שם במפורש, הא [הרי] מה אני מקיים ומפרש "לא תונו איש את עמיתו" - באונאת דברים. הא כיצד? אם היה בעל תשובה אל זכור לו מעשיו הרעים - אל יאמר לו "זכור מעשיך הראשונים". אם היה בן גרים אל יאמר לו "זכור מעשה אבותיך". האם היה גר ובא ללמוד תורה, אל יאמר לו "פה שאכל נבילות וטריפות, שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה?"

ב משנה כשם שיש איסור אונאה במקח וממכר, כך יש איסור אונאה (מקרה וצער) בדברים בלבד שאין בהם קנין ומכירה. כגון: לא יאמר לו למוכר "בכמה חפץ זה?" והוא אינו רוצה ליקח ונמצא המוכר סבור שעומד לקנות ממנו, ולבסוף מצטער שלא קנה. וסוג אחר של אונאה - אם היה אדם בעל תשובה, לא יאמר לו "זכור מעשיך הראשונים". אם הוא בן גרים, לא יאמר לו "זכור מעשה אבותיך", שנאמר "וגר לא תונה, ולא תלחצנו" (שמות כב, ג).

ג גמרא תנו רבנן (שנו חכמים): נאמר "ולא תונו איש את עמיתו" ויראת מאלהיו כי אני ה' אלהיכם" (ויקרא כה, יז). ומפרשים: באונאת דברים הכתוב מדבר, וזנים בדבר: אתה אומר באונאת דברים, או אינו אלא באונאת ממונן כשהוא אומר בפסוק קודם "וכי תמכרו ממכר לעמיתך, או קנה מיד עמיתך, אל תונו איש את אחיו" (שם יז) הרי אונאת ממונן אמור שם במפורש, הא [הרי] מה אני מקיים ומפרש "לא תונו איש את עמיתו" - באונאת דברים. הא כיצד? אם היה בעל תשובה אל זכור לו מעשיו הרעים - אל יאמר לו "זכור מעשיך הראשונים". אם היה בן גרים אל יאמר לו "זכור מעשה אבותיך". האם היה גר ובא ללמוד תורה, אל יאמר לו "פה שאכל נבילות וטריפות, שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה?"

א ו ר ת ה ה ל כ ה
אונאת דברים / כשם שאמרה אונאה במקח וממכר כר אמרה אונאת דברים. חסרה אונאת דברים, לפי שהיא כנוסא ואינה ניתנת להשבה, תל כן הצדק לשמים על שאונאה בדברים - נענה מיד. ויש אומרים שאין איסור אונאת דברים אלא במי שאחז בחורה וסבוח (רס"א).
(ש"ע ח"מ רב, א)

מסורת הש"ס

- א. סוחרין קמ' א (בש"ס).
- ב. ברכות יב. ב. כחוכות
- ג. סוטה יב.
- ד. שבעות ל. א.
- ה. ברכות לב. ג.

גרסות

שיבוא על כתיב"י שיובע.
אפילו בשעה כתיב"י ומקביל:
בשעה.
מיתחו בחוק כתיב"י ומקבילת
ועוד: הבא על אשת איש
מיתחו בחוק.
מי חבירו ברבים כתיב"י מי
חבירו ברבים. אף על פי שיש
בירו הורה ומעשים טובים.
ואמר מר וטורא כתיב"י וניסוח:
אמר רב וטא.
אמר ר' אלעזר מיום כתיב"י
ומקורות: דאמר ר' אלעזר ביום.

נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו ברבים. ושואלים: מנא לן [מנין לנו דבר זה] ומשיבים: מדורש [מה שדרש] רבא, שרשי: מאי דכתיב [מה שנתאר] "ובצלעי שמחו ונאספו... קרעו ולא דמרו" (תהילים לה, טו). אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם! גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים בשרי לא היה דמי שותת לארץ ("קרעו ולא דמו") שמפני רוב התענויות כחש בשרו עליו, ולא עוד אלא, כמה מציקים לי שונאי, אפילו בשעה שעוסקין בזמן הלמוד בציבור בנגעים ואהלות, שהם מהלכות טומאה וטהרה, ואמרים לי בשאלה שאיננה כלל מן הענין: דוד, הבא על אשת איש מיתחו ככה? כדי להזכיר לו שחטא באשת איש, כבאשת אוריה החתי. ואני אומר להם: הבא על אשת איש מיתחו בחנק (אם היו עדים והתראה) אבל יש לו חלק לעולם הבא, אבל המלבין את פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. ומכאן שגדול עונש מבייש דוד, מחטאו של דוד עצמו. אמר מר וטורא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה [ויש אומרים] שאמר זאת רב חנא בר בינא אמר רבי שמעון חסידא, ויש אומרים שאמר רבי יוחנן שמעון רבי שמעון בן יוחאי: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש וישרף בו, ואל ילבין פני חבירו ברבים. מנא לן [מנין לנו בדברים אלה] - מתמר, דכתיב [שנאמר]: "ויאמר יהודה הוציאה ותשרף היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמור לאיש אשר אלה לו אנכי הרה" (בראשית לח, כד-כה) שגם כאשר הולכיכה להישרף לא הודיעה לרבים שיהיה הוא שבא עליה, אלא רק רמה לו שהוא עצמו יחליט בדבר, הרי שריחה מוכנה ללכת לכבשן האש ולא להלכין את פניו.

נוח לו לאדם שיבוא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו ברבים. - מנא לן? - מדורש רבא. אדרש רבא: מאי דכתיב "ובצלעי שמחו ונאספו... קרעו ולא דמו". אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים בשרי לא היה דמי שותת לארץ. ולא עוד, אלא אפילו בשעה שעוסקין בזמן הלמוד בציבור בנגעים ואהלות, שהם מהלכות טומאה וטהרה, ואמרים לי בשאלה שאיננה כלל מן הענין: דוד, הבא על אשת איש מיתחו ככה? כדי להזכיר לו שחטא באשת איש, כבאשת אוריה החתי. ואני אומר להם: הבא על אשת איש מיתחו בחנק (אם היו עדים והתראה) אבל יש לו חלק לעולם הבא, אבל המלבין את פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. ומכאן שגדול עונש מבייש דוד, מחטאו של דוד עצמו. אמר מר וטורא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה [ויש אומרים] שאמר זאת רב חנא בר בינא אמר רבי שמעון חסידא, ויש אומרים שאמר רבי יוחנן שמעון רבי שמעון בן יוחאי: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש וישרף בו, ואל ילבין פני חבירו ברבים. מנא לן [מנין לנו בדברים אלה] - מתמר, דכתיב [שנאמר]: "ויאמר יהודה הוציאה ותשרף היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמור לאיש אשר אלה לו אנכי הרה" (בראשית לח, כד-כה) שגם כאשר הולכיכה להישרף לא הודיעה לרבים שיהיה הוא שבא עליה, אלא רק רמה לו שהוא עצמו יחליט בדבר, הרי שריחה מוכנה ללכת לכבשן האש ולא להלכין את פניו.

ובצלעי - כשכלל אשמי זו, שמתחילה חטאנו בה. כמו (בראשית ג) "ויבן את הללע", שמתו ונאספו. קרעו ולא דמו - אם קרענו לא מאלו דם. בדרוש רבא - דטובה מעשה של דוד ונת שבע משלס. וספק אשת איש הוא. שהיואל למלחמת צית דוד גט כריתות כותב לאשמו על מנת שאם ימות שתהא מנוסת מעשיו, ולא תחוק ליבם, וכל אומן הימים הוא ספק מנוסת, אם מת - מנוסת מתחילה, ואם לא מת - לא כמגרשה. היא מוצאת והיא שלחה - אף על פי שהיו מולאוין אומה לשרופה לא אמרה להם ליהודה כנעלתי, אלא שלחה לו: למי שאלה לו אנכי הרה, ואם יודה הוא מעלמנו - יודה. עמיתו עס אמו. באונאת אשתו - באונאת דברים, לערסה. אונאתה קרונה ללא, פורענות אונאתה ממחר ללא. שמעה תפילתי - און ולומי: כוז אלני נטען שאין לרכן לשמוק ולא להמישו. "אל תמכר": אל תעשה, אל תמן, משמשין לשון בקשה ומשמשין לשון עתיד. כנון (תהלים קכא) "אל ימן למוט" - הכי לשון בקשה, ויאמר יעקב "לא תמן לי מלומה" (בראשית ל) - הוא לשון עתיד.

תוספות

נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש כו' - נקט הכי משום דבת שבע ספק אשת איש הוא, ופירש בקונטרס: משום דכל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט לאשתו על מנת שאם ימות יורשנה ולא תחוק ליבם, וכל אותם הימים היא ספק מנוסת. וקשה לרבינו תם: דאם כן אף על כל היוצא, אלא דוקא שיש להם אחין ואין להם בנים. מיהו, בקונטרס לאו דוקא נקט יבם, אלא שלא תתענג, ועוד קשה לרבינו תם, דאמר במסכת שבת (נז, א): כל האומר דוד חטא - אינו אלא טועה. אמאי והא חזר אוריה מן המלחמה אחר כן וזמיה, יש לרחות שהיו מתנין אם לא יחזור כסוף המלחמה. ועוד קשה: דתניא בפרק "מי שאחוז" (גיטין עג, א) מה היא באותן הימים? רבי יהודה אומר: הרי היא כאשת איש לכל דבריה, ר' יוסי אומר: מגורשת ואינה מגורשת. ואפילו לרבי יוסי חטא דוד, דאינה מגורשת דאי. וכי תימא דהתם בלא אמר "מעכשיו" דמוקי לה בגמרא באומר מעת שאני בעולם, כלומר שעה אחת קודם מיתחי, ובמלחמת [בית] דוד היו כותבים מהיום - הא קתני בהדיא בתוספתא (גיטין פרק ה'): מהיום אם מת, הימים שבימינו רבי יהודה אומר: היא כאשת איש, ומתניתין כ"מי שאחוז" (שם) נמי מוכח דאמר מהיום, דאדלעיל מיניה קאי. והא דאמר בגמרא באומר מעת שאני בעולם מפרישים רבינו תם ורבינו חנונאל, דפירושו: נעשה כאומר מעת שהוא בעולם, משום דבין דאמר אם מתי - מתכוין לרחק הנורשין כמו שיוכל, ואינו רוצה שתתגרש עד סוף למיתתו. והא דקאמר מהיום - להראות רוצה שיחולו נרשין (מהיום) [מתחיל]. ומפרש רבינו תם: דבמלחמת בית דוד היו מגרשין לגמרי, בלא שום תנאי, אלא היו עושין הרבר בצנועה כדי שלא יהו קופצין על נשותיהן לנשואן, לכך קרו להו ספק אשת איש. ולכל הפירושים קשה, דאפילו בא על אשת איש - דראי טוב ממלבין, מדקאמר דוד הבא על אשת איש מיתחו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא, אבל מלבין כו'.

ולא עוד אלא בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות - כלומר: לא מביעא בשעה שהם בטלים, אלא אפילו עסוקים בהלכות המורות, וגם אין עניינם לאשת איש. ויש ספרים דגרסי בשעה שעוסקין בארבע מיתות בית דין.

דכתיב היא מוצת - בלא אל"ף, כמו (איכה ד) "ויצת אש בציון", שהיתה קרובה לאש כבר ולא שלחה לו אלא ברמז, אם לא היה מודה - לא היתה מפרטתה. ואל דמעתי אל תחרש - אינו אומר "שמע אל בכי" או "ראה דמעתי" אלא "אל תחרש" כלומר, בטוח אני שלא תחרש, דשערי דמעתי לא ננעלו.

ע י ו נ י מ
ספק אשת איש / וראה בתוס' ד"ה נוה. וכבר העירו שלכל הפירושים קשה מרוב אומר ספק אשת איש. ויש שכתב ע"י תר"י לברכות, שספק עכירה עושה חסור וכפרתו קשה מעבירה ודאי, ולכן הוסיף "ספק אשת איש".
נגעים אהלות / ונקט אלה - לפי שאין להם כל קשר לענין אשת איש. ויש שהסביר מדוע נקט דוקא נגעים זה משום שאמרו שהלכות אלה המפורשות בעולם הזה תהיינה קלות לעתיד לבוא, ואילו מלבין מי חבירו הוא לחפך, שהוא קל בעיני החוטא בעולם הזה ולעושו חמור לשתיד [ענין יעקב]. ויש שהסביר שטעמו מפי שאמרו שנגעים באים על האדם בעתן לשון הרע, ובכל זאת לא נהרגו דברו בננוחו [רא"ף].
מיתחו בחנק ויש לו חלק / ואף שמונו עבירה זו קודם בין חורדים ואינם עולים, יש אומרים שכאן מדובר בשעה שחטא (נ"ד) או מיתתו מכפרת על עוונותיו [ויט"א], וכן יש אומרים ששם מדובר בערב ועם הליל מפור, שיש אינו יכול לעשות תשובה נמרה [וראה במס' חגיגה].
עשירי - ע"ש אהרן / והריטב"א מירש: עם שאחך שמענה אשתך, שהיא קרובה אליך. ולפי זה שתי ההלכות קשורות זו לזו.

נוח לו לאדם שיבוא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו ברבים. - מנא לן? - מדורש רבא. אדרש רבא: מאי דכתיב "ובצלעי שמחו ונאספו... קרעו ולא דמו". אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים בשרי לא היה דמי שותת לארץ. ולא עוד, אלא אפילו בשעה שעוסקין בזמן הלמוד בציבור בנגעים ואהלות, שהם מהלכות טומאה וטהרה, ואמרים לי בשאלה שאיננה כלל מן הענין: דוד, הבא על אשת איש מיתחו ככה? כדי להזכיר לו שחטא באשת איש, כבאשת אוריה החתי. ואני אומר להם: הבא על אשת איש מיתחו בחנק (אם היו עדים והתראה) אבל יש לו חלק לעולם הבא, אבל המלבין את פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. ומכאן שגדול עונש מבייש דוד, מחטאו של דוד עצמו. אמר מר וטורא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה [ויש אומרים] שאמר זאת רב חנא בר בינא אמר רבי שמעון חסידא, ויש אומרים שאמר רבי יוחנן שמעון רבי שמעון בן יוחאי: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש וישרף בו, ואל ילבין פני חבירו ברבים. מנא לן [מנין לנו בדברים אלה] - מתמר, דכתיב [שנאמר]: "ויאמר יהודה הוציאה ותשרף היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמור לאיש אשר אלה לו אנכי הרה" (בראשית לח, כד-כה) שגם כאשר הולכיכה להישרף לא הודיעה לרבים שיהיה הוא שבא עליה, אלא רק רמה לו שהוא עצמו יחליט בדבר, הרי שריחה מוכנה ללכת לכבשן האש ולא להלכין את פניו.

אמר רב תנאן פריה דרב אידי: מאי דכתיב "ולא תזנו איש את עמיתו" - יצם שאתה בתורה ובמציאות אל תזניהו. אמר רב: לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו, שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרוכה. האמר רבי אלעזר: מיום שנתחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה, שנאמר "גם כי אצעק ואשוע שחם תפילתי". ואף על פי ששערי תפילה ננעלו ושערי דמעות לא ננעלו, שנאמר "שמעה תפילתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש".

ומצויותי אל תצער אותו. אמר רב: לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו ולא תצער אותה, שמתוך שדמעתה מצויה והיא בוכה מיד, אונאתה (עונש על אונאתה) קרוכה. אמר ר' אלעזר: מיום שנחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה, ואין תפילתו של אדם נשמעת עוד במקדש, שנאמר "גם כי אצעק ואשוע שחם תפילתי" (איכה ג, ח). אולם אף על פי ששערי תפילה ננעלו - שערי דמעות לא ננעלו, שנאמר "שמעה תפילתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש" (תהילים לט, יג) - אינו מבקש שה' ישמע לדמעותיו, אלא מוכסח לו שכן יתא.

מהיום, דאדלעיל מיניה קאי. והא דאמר בגמרא באומר מעת שאני בעולם מפרישים רבינו תם ורבינו חנונאל, דפירושו: נעשה כאומר מעת שהוא בעולם, משום דבין דאמר אם מתי - מתכוין לרחק הנורשין כמו שיוכל, ואינו רוצה שתתגרש עד סוף למיתתו. והא דקאמר מהיום - להראות רוצה שיחולו נרשין (מהיום) [מתחיל]. ומפרש רבינו תם: דבמלחמת בית דוד היו מגרשין לגמרי, בלא שום תנאי, אלא היו עושין הרבר בצנועה כדי שלא יהו קופצין על נשותיהן לנשואן, לכך קרו להו ספק אשת איש. ולכל הפירושים קשה, דאפילו בא על אשת איש - דראי טוב ממלבין, מדקאמר דוד הבא על אשת איש מיתחו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא, אבל מלבין כו'.

ולא עוד אלא בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות - כלומר: לא מביעא בשעה שהם בטלים, אלא אפילו עסוקים בהלכות המורות, וגם אין עניינם לאשת איש. ויש ספרים דגרסי בשעה שעוסקין בארבע מיתות בית דין.

דכתיב היא מוצת - בלא אל"ף, כמו (איכה ד) "ויצת אש בציון", שהיתה קרובה לאש כבר ולא שלחה לו אלא ברמז, אם לא היה מודה - לא היתה מפרטתה. ואל דמעתי אל תחרש - אינו אומר "שמע אל בכי" או "ראה דמעתי" אלא "אל תחרש" כלומר, בטוח אני שלא תחרש, דשערי דמעתי לא ננעלו.

ע י ו נ י מ
ספק אשת איש / וראה בתוס' ד"ה נוה. וכבר העירו שלכל הפירושים קשה מרוב אומר ספק אשת איש. ויש שכתב ע"י תר"י לברכות, שספק עכירה עושה חסור וכפרתו קשה מעבירה ודאי, ולכן הוסיף "ספק אשת איש".
נגעים אהלות / ונקט אלה - לפי שאין להם כל קשר לענין אשת איש. ויש שהסביר מדוע נקט דוקא נגעים זה משום שאמרו שהלכות אלה המפורשות בעולם הזה תהיינה קלות לעתיד לבוא, ואילו מלבין מי חבירו הוא לחפך, שהוא קל בעיני החוטא בעולם הזה ולעושו חמור לשתיד [ענין יעקב]. ויש שהסביר שטעמו מפי שאמרו שנגעים באים על האדם בעתן לשון הרע, ובכל זאת לא נהרגו דברו בננוחו [רא"ף].
מיתחו בחנק ויש לו חלק / ואף שמונו עבירה זו קודם בין חורדים ואינם עולים, יש אומרים שכאן מדובר בשעה שחטא (נ"ד) או מיתתו מכפרת על עוונותיו [ויט"א], וכן יש אומרים ששם מדובר בערב ועם הליל מפור, שיש אינו יכול לעשות תשובה נמרה [וראה במס' חגיגה].
עשירי - ע"ש אהרן / והריטב"א מירש: עם שאחך שמענה אשתך, שהיא קרובה אליך. ולפי זה שתי ההלכות קשורות זו לזו.

אונאת אשתו / וכן באונאת אשה אחרת. אלא שבאשתו יש גם חובה מיוחדת לכבדו יותר מעמם [ענין יעקב].
משחרב בית המקדש / שהרי בתפילה שלמה ואמר שהתפילות יעלו דרך בית המקדש, ולאחר שנתחרב כאילו נחתם שער השמים. [מירש"א].
א ז ר ח ה ה ל כ ה
הבא על אשת איש / הבא ממידר על אשה איש מיתחו בחנק. [ומכ"ס, ספר קדושה, הלכות איסורי ביאה כ"א ה"ח].
אונאת אשתו / צריך להזהר שלא לצער את אשתו, לפי שדעתה מביאה. [ש"ע ח"ר"מ דב, ט].